

L'enunciat designa el concepte de “algú, expressar el que pensa mitjançant el llenguatge articulat” (*DIEC*) i es manifesta amb els significants *enraonar* (*raonar*), *parlar*, *xerrar*, *conversar*, *rallar*, a voltes amb matisos semàntics que més avall precisarem. Tenint en compte que l'enunciat va introduir-se al *Qüestionari* ja avançades les enquestes, el mapa apareix amb notable llacunes.

Enraonar ‘parlar’ (s. XIX) és un der. amb el prefix *en-* i el verb *raonar* 78, 113 (var. *arraonar* 85, amb pròtesi vocàlica; *r[e]onar*, amb descens vocàlic; *ragonar* 89, 90, 93, 94, 99, 100, amb -g- antihiàtica), format sobre *raó* (< RATIOÑE) que, a partir de ‘fer ús de la raó, discórrer, justificar amb raons’ (s. XIII), va passar a ‘discutir, examinar en conversa; conversar dues persones’ per desembocar en ‘parlar, conversar’ (s. XV). El contacte de les dues vocals es realitza com a hiat (*enr[ao]nar*, *enr[au]nar*) o com a diftong (*enr[aw]nar*, *enr[əw]nar*).

Parlar (s. XII) prové del llat. vg. PARABŎLARE ‘fer comparacions’, der. de PARABŎLA (← gr. PARABOLE), usat en llat. eclesiàstic amb el valor de ‘comparació, frase’ i d’aquí, ‘mot’. El verb és congènere del fr. *parler*, oc. *parlar*, it. *parlare*. Var.: *pal-lar* 79, 83, 84, amb assimilació del grup -*rl-*, pròpia del mall. i eiv. (doc. en mall. al s. XVI, ap. *Scripta* 2013), assimilació semblant a la de l’alg., per contacte amb el sard, però sense geminació (*parlar* 85, com *bular* ‘burlar’); *parllar* 102 amb palatalització de la *l* d’aquest grup.

Xerrar (s. XVI) és d’origen expressiu, propi d’un “parlar va, insubstancial” (*DECat*), cognat de l’oc. *charrar*, l’arag. *charrar* i l’it. dial. *ciarrare* (mod. *ciarlare*, encrueat amb *parlare*). La forma originària és *xarrar*, amb *a* del radical mantinguda en cat. nord-occ. (*x[a]rrar*), però, a partir de *x[ə]rrar*, del cat. or., s’han format unes var. rizotòniques amb [ɛ] (*x[ɛ]rres*, *x[ɛ]rra*, etc.) d’acord amb un canvi vocàlic [ə] (rizoàton) > [ɛ] (rizotònic), com el de *esgarrar* → *esgu[ɛ]rra*, *llançar* → *ll[ɛ]nça*, etc. (Veny, 1986 a: 52). El mot presenta dues vessants semàntiques: la de sinònim de ‘parlar’ (“sense valor despectiu” 33, “quan té un interès” 41, “d’una cosa més sèria” 51, “igual que *parlar*” 96, “pot

significar ‘parlar’ o ‘dir un secret’” 131, “sense mal sentit” 181) i la de valor despectiu, fins el de ‘divulgar secrets’ (cf. mapa 1166); altres var. sintagmàtiques: *fer la xerrada* 12, *fer la xerradeta* 12.

Conversar (s. XIV) deriva de CONVERSĀRI que, de ‘viure en companyia; tractar amb algú’ va passar a ‘entretenir-se xerrant familiarment’ (Torra, 1640; Lacavalleria, 1696; Esteve *et al.*, 1803) per esdevenir, en algunes poblacions, sinònim de ‘parlar’; var. *conversejar* 113, *converseijar* 111.

Rallar podria procedir del llat. vg. *RAGŬLARE, possible der. de RAGERE ‘cridar’ (*REW*) o, potser més probablement, d’una metàtesi de GARRŬLARE ‘garlar, xerrar massa’; el sentit medieval del mot era de ‘parlar excessivament o indiscretament’ (“Comparats a les piques qui garrulen e *rallen* e no saben ço que dien”, *Curial*) que en bal. ha restat com a ‘enraonar’ (“*rallar* en pla” ‘parlar en menorquí’ 71, “*rallar* soldat” ‘parlar castellà’ 72; veg. Febrer Cardona, v. 1830 [2001] i Figuera, 1840).

Ignorem la motivació de *cascar* 166 (cf. *cascante* 166).

Un examen de la gamma de significants corresponents a ‘parlar’ ens revela primer l’absència de der. populars del llat. LOQUOR, del qual hem rebut cultismes (*locutor*, *loqüela*, *loquaç*, etc.); segon, els mots d’origen romànic que l’han substituït tenen inicialment una matriu onomatopeica (*xerrar*), un matis semàntic específic (*enraonar* ‘discórrer amb raons’; *parlar* ‘usar paràboles, comparacions’; *conversar* ‘tractar amb algú’) o connotat (*rallar* ‘xerrar massa’); i tercer, *parlar* coneix una extensió pancatalana; *enraonar* es troba a la major part del Principat, amb la var. *raonar* pròpia de la Ribagorça i l’Alguer; *xerrar* (*xarrar*), que mentre amb valor desfavorable es reparteix tot el domini (cf. mapa 1166), com a alternativa de *parlar* apareix aquí i allà; *conversar* es limita al mall. i eiv., i *rallar*, al men.

Són mots normatius *parlar*, des del *DOrt*, 1917; *conversar* “entretenir-se enraonant dues o més persones”/*conversejar* “donar conversa (a algú)”, des del *DGI*, 1932; *enraonar*, des del *DIECI*, 1995.